

BIBLIOTEKA
SHTETIT

370

M 99

HYSNI MYZYRI

SHKOLLAT
E PARA
KOMBETARE
SHQIPE

320
1799

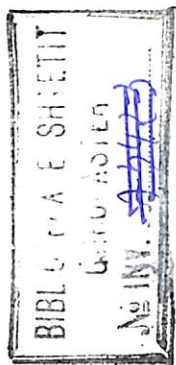
HYSNI MYZYRI

SHKOLLAT E PARA KOMBETARE SHQIPE

(1887-korrik 1908)

126

(Botim i dytë me plotësime e ndryshime)

SHTËPIA BOTUESE «8 NËNTORI»

«Populli ynë nuk e ka ndarë kurrë «dyfekun me gjalmë» nga libri, shpatën nga pena, trimërinë nga dituria, luftën nga puna. Pushka dhe abetarja kanë qenë kurdoherë dy binjake në duart e popullit shqiptar, në të njëjtat llogore të luftës së tij për liri, pavarësi, tokë, të drejta e përparim».

ENVER HOXHA

PARATHËNIE

Vlerësimi i drejtë dhe i gjithanshëm i traditave patriotike e revolucionare të popullit tonë, i përpjekjeve të tij për liri, përparim e demokraci u bë i mundur vetëm pas Çlirimit të vendit, në kushtet e pushtetit popullor dhe nën udhëheqjen e Partisë. Ky vlerësim është një faktor i madh për edukimin komunist të rinisë. Ai është gjithashtu një nxitje e fuqishme për studimin e mëtejshëm të së kaluarës së popullit tonë.

Historia e arsimit kombëtar shqiptar është pjesë përbërëse e historisë sonë të lavdishme. Ashtu si në fushat e tjera të veprimtarisë shoqërore e politike edhe në fushën e arsimit e të kulturës kombëtare populli shqiptar ka bërë një luftë të gjatë e të vështirë. Edhe në këtë fushë populli ynë çau përpara nëpërmjet një lufte të ashpër kundër armiqve të shumtë e të fuqishëm, të brendshëm e të jashtëm.

Ndonëse me mjete e forca shumë më të pakta, populli ynë i vogël por trim, duke u mbështetur në forcat e veta dhe në traditat e tij të pasura liridashëse e përparimdashëse, arriti të triumfojë mbi të gjithë armiqtë, të ruajë e të zhvillojë më tej kulturën kombëtare, të përhapë shkrimin shqip e shkollën shqipe, për të cilat nuk kurseu, kur qe nevoja, as gjakun e vet.

Studimi dhe njohja sa më e mirë e kësaj lufte, e kësaj tradite të pasur patriotike e revolucionare të krijuar me punë, me pushkë dhe me penë, ka rëndësi të veçantë jo vetëm njohëse, historike, por në radhë të parë për edukimin politik e patriotik të masave punonjëse e të rinisë sonë. «Duke u njohur me këto tradita të shquara të së kalua-

rës, — ka thënë shoku Enver Hoxha, — brezat e sotshëm e të ardhshëm do të kuptojnë më mirë edhe vijën politike e ideologjike të Partisë, do të kuptojnë më mirë filozofinë e saj, sepse në mënyrë konkrete do të shohin që fjala dhe vepra e Partisë nuk janë diçka e shkëputur nga e kaluara e laudishme e popullit tonë, përkundrazi, ato janë vazhdim i mëtejshëm dhe pasurim i gjithanshëm i saj në brendi e në formë me ideologjinë marksiste-leniniste»¹).

Kushtet ekonomike, shoqërore dhe politike që u krijuan në Shqipëri gjatë shekullit XIX shtruan, ndër të tjera, nevojën e domosdoshme të zhvillimit të mëtejshëm të arsimit e të kulturës shqiptare dhe të ngritjes së tyre në një shkallë të re, cilësisht më të lartë. Duke iu përgjigjur kësaj detyre që shtronte momenti historik, i gjithë populli shqiptar, pa dallim krahine e feje, i udhëhequr nga rilindësit tanë, bëri përpjekje e sakrificat të panumërta dhe përdori rrugë e forma të ndryshme për zhvillimin e arsimit e të kulturës kombëtare.

Qëllimi i këtij punimi është t'i paraqesë lexuesit e veçanërisht brezit të ri disa nga faqet e ndritura të historisë së shkollave të para kombëtare shqipe. Ai përfshin kryesisht periudhën 1887-1908 dhe përqëndrohet sidomos në Korçë e në qarkun e saj, ku spikati në mënyrë të qartë fizionomia kombëtare e tyre. Shkolla kombëtare shqipe, që u krijua në atë periudhë, kishte përmbajtje të re politike, ideologjike e shkencore dhe ndryshonte rrënjësisht nga shkollat që ekzistonin deri atëherë në Shqipëri.

Çelja e shkollave të para kombëtare shqipe është frut i përpjekjeve të përbashkëta të shqiptarëve, brenda dhe jashtë atdheut, është frut i gjithë lëvizjes kombëtare shqiptare. Është bërë gjithashtu një paraqitje e shkurtër e përpjekjeve të bëra në fushën e arsimit dhe në krahina të tjera të Shqipërisë. Por kjo nuk do të thotë se punimi trajton historinë e plotë të arsimit kombëtar për periudhën që ai

1) E. Hoxha «Përshëndetja drejtuar popullit të Gjirokastrës» me rastin e inaugurimit të qendrës së re muzeale dhe të obeliskut, në «Zëri i Popullit» datë 25 maj 1977, fq. 2.

përfshin. Përhapja fshehurazi e shkrimit shqip dhe e shkollës shqipe vetëm sa është cekur, ndërsa zhvillimi i arsimit në Shqipërinë veriore e verilindore, që kaloi nëpër një rrugë të veçantë, nuk trajtohet pothuajse fare në këtë punim. Gjithashtu nuk ka qenë objekt i këtij punimi studimi i mendimit pedagogjik shqiptar dhe as i programeve e i teksteve të përdorura në ato shkolla, megjithëse në këto drejtime u shënuan ndryshime e përparime të rëndësishme. Në atë periudhë u hodhën themelet e një arsimit përparimtar për kohën, të ndërtuar mbi baza kombëtare, demokratike e laike. Shkollat e para kombëtare shqipe, programet e tekstet e tyre përshkoheshin nga fryma patriotike dhe mbështeteshin në parime të reja pedagogjike. Me to kishte filluar në planin konkret edhe kundërvënia ndaj pedagogjisë skolastike mesjetare që sundonte jo vetëm në shkollat e sunduesit osman, por edhe në shkollat e çelura në gjuhë të huaja në Shqipëri nga shtete të tjera.

Në përgatitjen e këtij punimi jemi udhëhequr në radhë të parë nga materialet e Partisë e nga veprat e shokut Enver Hoxha. Na kanë ndihmuar gjithashtu rezultatet e gjertanishme të historiografisë sonë të re. Përsa i përket bazës burimore, punimi mbështetet kryesisht në materiale dokumentare arkivale të pabotuara vendase dhe të huaja si dhe në shtypin shqiptar të kohës. Materialet e huaja dokumentare janë parë në prizmin klasor dhe në kuadrin e kohës kur janë shkruar. Pjesa më e madhe e tyre përbëhet nga materiale dokumentare austro-hungareze. Perandoria austro-hungareze, duke zbatuar një politikë ekspansioniste ndaj Ballkanit e Shqipërisë, me anën e konsullatave dhe të klerit katolik filloi të ndjekë hap pas hapi lëvizjen kombëtare shqiptare në përgjithësi dhe përparimet e arsimit e kulturës shqiptare në veçanti. Duke u hequr si «përkrahëse» e lëvizjes kulturore shqiptare, Vjena përpiqej ta fuste atë dhe nëpërmjet saj gjithë lëvizjen kombëtare shqiptare nën ndikimin e saj, të kufizonte objektivat kombëtare të saj dhe ta përdorte për interesat e veta politike në Ballkan. Duke i shërbyer kësaj politike, diplo-

matët austro-hungarezë ndoqën nga afër dhe informuan qendrën e tyre edhe me detaje mbi lëvizjen shqiptare.

Ndonëse Shqipëria e Jugut ishte jasht sferës së veprimt të kultus-protektoratit austriak, edhe shkollat kombëtare shqipe të çelura aty u bënë shpejt objekt vëzhgimi e relatimi për diplomatët austro-hungarezë.

Me gjithë pikësynimet e tyre politike antishqiptare, në raportet, informacionet, telegramet, etj. të diplomatëve të huaj në Shqipëri jepen të dhëna me interes që hedhin dritë mbi ngjarje e lëvizje pak ose aspak të njohura gjer tani, për të cilat materialet dokumentare vendase na mungojnë fare ose i kemi të kufizwara.

Edhe materialet dokumentare vendase, me gjithë rëndësinë e madhe, kanë gjithashtu kufizimet e tyre, që rrjedhin nga koha kur janë shkruar, nga tendencioziteti i tyre klasor dhe nga ideologjia që i përshkon.

Përveç shënimeve në fund të faqes janë bërë shpeshherë shpjegime brenda tekstit, veçanërisht në citimet e materialeve të vjetra, të cilat janë vënë brenda kllapash.

Ribotimi me disa ndryshime i këtij punimi po bëhet me rastin e 100-vjetorit të Lidhjes Shqiptare të themeluar në Prizren më 1878.

A U T O R I

I

LUFTA PËR SHKOLLËN SHQIPE — PJESE E PANDARË E LUFTËS PËR ÇLIRIMIN KOMBËTAR

Shekulli XIX shënoi kthesa të rëndësishme në jetën ekonomike, politike dhe kulturore të popujve ballkanikë e evropianë. Revolucionet borgjeze e kombëtare ishin kudo në rendin e ditës. Klasat e shtypura dhe popujt e robëruar ishin ngritur në këmbë për të fituar të drejtat e tyre klasore e kombëtare. Edhe Shqipëria e robëruar dhe e prapambetur, gjatë shekullit XIX, hyri në një periudhë të re zhvillimi e luftime.

Si rezultat i shturjes së marrëdhënieve të vjetra feudale dhe i lindjes së formave të para kapitaliste në ekonominë e qyteteve dhe të fshatrave të vendit, gjatë shekullit XIX e sidomos në gjysmën e dytë të tij, në strukturën ekonomike e shoqërore të Shqipërisë u bënë ndryshime të rëndësishme. As sundimi i huaj feudal osman, as vërshimi i mallrave të industrisë kapitaliste evropiane nuk mund ta ndalnin zhvillimin e marrëdhënieve të reja kapitaliste në Shqipëri, ndonëse i imponuan atij ritme mjaft të ngadalshme.

Zhvillimi i ekonomisë së mallrave së bashku me vërshimin gjithnjë e më të madh të mallrave të huaja sollën rrënimin e prodhimit të vogël zejtar, lindjen e punishëve manufakturale, lidhjen e ekonomisë çifligare e fshatare me tregun dhe futjen e pronësisë së tokës — bazës tradicionale të sundimit feudal — në sferën e marrëdhënieve të tregut. Pasojë e drejtpërdrejtë e këtyre ndryshi-

meve ekonomike ishte diferencimi në radhët e klasave e të shtresave shoqërore ekzistuese dhe lindja e klasave dhe e shtresave të reja shoqërore, në radhë të parë, lindja e borgjezisë, roli i së cilës në jetën shoqërore e politike të vendit filloi të rritet.

Me shturjen e marrëdhënieve të vjetra feudale, me rritjen e marrëdhënieve të tregut po krijoheshin edhe bashkësia e jetës së brendshme ekonomike, gjë që solli rritjen dhe forcimin e lidhjeve ekonomike e shoqërore ndërmjet krahinave të ndryshme të vendit dhe daljen në shesh të interesit të tyre të përbashkët që ishte, në radhë të parë, dëbimi i sundimitarit të huaj.

Ndryshimet e bëra në strukturën ekonomike e shoqërore të Shqipërisë u pasqyruan edhe në lëvizjen politike e kulturore të popullit shqiptar. Forcat e reja shoqërore ndjenë nevojën që të vinin luftën e popullit tonë në binarë të rinj dhe të përdornin metoda të reja të panjohura më parë. Si rrjedhim, në lëvizjen politike e kulturore të popullit shqiptar u shënua një kthesë e rëndësishme. Nga lëvizjet çlirimtare të mëparshme, të cilat, me gjithë rolin e madh pozitiv, kishin në përgjithësi karakter lokal dhe spontan, udhëhiqeshin nga kërkesa të kufizuara dhe karakterizoheshin nga mungesa e një programi të qartë e të plotë politik, u kalua në një lëvizje çlirimtare në shkallë kombëtare.

Lëvizja e re që filloi nga vitet 30-40 të shekullit të kaluar, e njohur në histori me emrin «Rilindja Kombëtare Shqiptare», ishte një lëvizje e organizuar dhe e programuar me përmbajtje politike, shoqërore e kulturore, që synonte jo vetëm të dëbonte sundimtarët e huaj osmanë, por edhe të krijonte një shtet kombëtar shqiptar. Duke folur për përmbajtjen dhe rëndësinë e epokës së Rilindjes, shoku Enver Hoxha e ka karakterizuar atë si «një epokë revolucionare demokratike me shumë rëndësi në historinë dhe letërsinë e popullit tonë», si «një epokë të ndritur të udhëhequr nga idetë iluministe, nga njerëzit tanë të shquar të asaj periudhe», si epokën e daljes «nga errësira mesjetare-feudale, imperialiste, në dritë, në kry-

engritje, në luftë për liri, pavarësi, demokraci, për dritë dhe arsim»¹).

Një ndër përfaqësuesit e parë të kësaj lëvizjeje të re, rilindësi ynë i shquar Naum Veqilharxhi, duke shprehur pikëpamjen më të përparuar të kohës, u drejtohej bashk-atdhetarëve të tij, qysh në vitet 40 të shekullit të kaluar me fjalët: «Është koha të hedhim poshtë të gjitha paragjykimet e vjetruara, është koha të mbledhim veten dhe të gjykojmë më me pjekuri dhe më me burrëri, të ndërrojmë taktikë, duke marrë që tani e tutje si shembull kombet e përparuara të botës. . . *le të shkojmë përpara me ballë hapur, me guxim, me durim dhe me këmbëngulje*» (nënvizimi ynë — H. M.)²).

Gjatë historisë së tij të lavdishme populli shqiptar është dalluar jo vetëm si një popull liridashës, por edhe si një popull përparimdashës. Ashtu si në fushat e tjera politike e shoqërore edhe në fushën e arsimit e të kulturës populli shqiptar ka bërë një luftë të gjatë e të vështirë, por të pandërprerë dhe këmbëngulëse për zhvillimin e përparimin e tij. Shoku Enver Hoxha ka thënë: «*Populli ynë nuk e ka ndarë kurrë «dyfekun me gjalmë» nga libri, shpatën nga pena, trimërinë nga dituria, luftën nga puna. Pushka dhe abetarja kanë qenë kurdoherë dy binjakë në duart e popullit shqiptar, në të njëjtat llogore të luftës së tij për liri, pavarësi, tokë, të drejta e përparim*»³).

Në epokën e Rilindjes, si në gjithë fushat e jetës ekonomike, shoqërore e politike, u shënua një kthesë, një ngritje e rëndësishme edhe në lëvizjen arsimore e kulturore shqiptare. Nga lëvizja arsimore e kulturore e mëparshme me përmbajtje kryesisht fetare, me një shtrirje

1) E. Hoxha, «Për revolucionarizimin e mëtejshëm të shkollës sonë», 7 mars 1968. Në «Raporte e Fjalime» 1967-1968, fq. 368.

2) N. Veqilharxhi, «Letër Enciklike për të gjithë të pasurit e të mësuarit ortodoksë shqiptarë», në: M. Islami, «Naum P. B. Veqilharxhi», Tiranë, 1967, fq. 127.

3) E. Hoxha, «Përshëndetje me rastin e 50-vjetorit të shkollës së mesme «Asim Zeneli» 11 nëntor 1973. Në «Raporte e Fjalime» 1972-1973 f. 429.